

10 Fiskální politika

Poslední kapitola se zaměřuje na problematiku, resp. otázky související s fiskální politikou. Řada problémů se již objevila ve druhé kapitole. Zde je pozornost zaměřena na typy fiskální politiky, její nástroje a krátkodobé a dlouhodobé účinky v uzavřené ekonomice. Dalším okruhem problémů, kterým se kapitola zabývá, je deficit státního rozpočtu a jeho typy. Této otázce jsou věnovány i dva početní příklady. Samozřejmě se zde objevuje i analýza vytěsňovacího efektu. V pokročilejší části se kapitola zabývá účinky fiskální politiky v otevřené ekonomice, a to jak v podmínkách fixního, tak v podmínkách flexibilního měnového kurzu. Posledním tématem je vytěsňovací efekt z pohledu neoklasické ekonomie.

10.1 Základní pojmy

- Státní rozpočet
- Příjmy rozpočtu
- Výdaje rozpočtu
- Rozpočtové saldo, resp. přebytek či deficit státního rozpočtu (*BS*)
- Skutečný deficit
- Strukturální deficit
- Cyklický deficit
- Funkce rozpočtu
- Expanzivní fiskální politika
- Restriktivní fiskální politika
- Automatické stabilizátory (vestavěné stabilizátory)
- Diskreční politika
- Vytěsňovací efekt (crowding-out effect)
- Veřejný dluh
- Lafferova křivka

10.2 Základní vztahy

Rozpočtové saldo:

$$BS = TA_a + tY - TR - G$$

10.3 Otázky Pravda-Nepravda

Rozhodněte, zda jsou následující tvrzení pravdivá nebo nepravdivá.

- 1) Expanzivní fiskální politiky lze dosáhnout snížením mezní daňové sazby.
- 2) Z neoklasického pohledu může mít fiskální expanze efekt pouze tehdy, je-li doprovázena expanzivní monetární politikou.
- 3) Restriktivní fiskální politika vede v krátkém období ke snížení nominální úrokové sazby.
- 4) Mezi vestavěně stabilizátory nepatří autonomní daně.
- 5) Lafferova křivka udává vztah mezi daňovou sazbou a nominální mzdou.
- 6) Mezi dlouhodobé účinky restriktivní fiskální politiky patří růst cenové hladiny.
- 7) Fiskální expanze zvyšuje nabídku reálných peněžních zůstatků.
- 8) Mezi krátkodobé efekty fiskální expanze patří růst úrokové sazby.
- 9) Strukturální deficit státního rozpočtu je nulový v případě vzestupné fáze hospodářského cyklu.
- 10) Kontrakce ekonomiky je zpravidla spojena se snížením výdajů státního rozpočtu v podobě transferových plateb.

10.4 Testové otázky

Vyberte správnou odpověď. Vždy je zcela správná právě jedna z možností.

- 1) Restriktivní fiskální politika může být způsobena:
 - a) poklesem autonomní spotřeby
 - b) růstem transferových plateb
 - c) poklesem mezní daňové sazby
 - d) poklesem soukromých investic
 - e) ani jedna odpověď není správná
- 2) Pokles mezní daňové sazby povede k:
 - a) poklesu celkového deficitu
 - b) růstu strukturálního deficitu

- c) růstu cyklického deficitu
 - d) platí b) i c)
 - e) ani jedna odpověď není správná
- 3) Vytěšňovací efekt spočívá v:
- a) omezení transakční poptávky po penězích
 - b) omezení soukromých investic v důsledku nižší úrokové sazby
 - c) omezení vládních nákupů
 - d) platí b) i c)
 - e) ani jedna odpověď není správná
- 4) Fiskální expanze může způsobit:
- a) pokles cenové hladiny
 - b) pokles úrokové sazby
 - c) dočasný pokles reálných peněžních zůstatků držení veřejností
 - d) růst nezaměstnanosti
 - e) ani jedna odpověď není správná
- 5) Dlouhodobě fiskální expanze:
- a) zvyšuje reálný výstup ekonomiky
 - b) zvyšuje cenovou hladinu
 - c) zvyšuje reálnou mzdovou sazbu
 - d) zvyšuje nominální úrokovou sazbu
 - e) platí b) i d)
- 6) Deficit státního rozpočtu může být financován (teoreticky):
- a) nákupem státních pokladničních poukázek centrální bankou
 - b) nákupem státních pokladničních poukázek veřejností
 - c) prodejem státních pokladničních poukázek v zahraničí
 - d) platí vše výše uvedené
 - e) platí b) i c)
- 7) Restriktivní fiskální politika může mít tendenci snížit:
- a) cyklický deficit
 - b) celkový deficit
 - c) strukturální deficit
 - d) vše výše uvedené je správné
 - e) platí a) i b)

- 8) Expanzivní fiskální a současně restriktivní monetární politika může mít za následek:
- růst cenové hladiny a růst reálného produktu
 - pokles cenové hladiny a růst nezaměstnanosti
 - růst cenové hladiny a růst míry nezaměstnanosti
 - vše výše uvedené správné
 - platí a) i b)
- 9) Mezi cíle fiskální politiky patří:
- růst reálného produktu
 - nízká míra nezaměstnanosti
 - pouze stabilita domácí měny
 - platí a) i b)
 - platí a), b) i c)
- 10) Dopady fiskální politiky můžeme v modelu *AD-AS* sledovat:
- pouze posunem křivky *AD*
 - pouze posunem křivky *SAS*
 - pouze současným posunem křivky *AD* a křivky *SAS*
 - pouze posunem křivky *LAS*
 - ani jedna odpověď není správná

10.5 Úlohy a otevřené otázky – základní úroveň

- Co jsou to vestavěné stabilizátory? Popište princip jejich fungování.
- Jaké jsou základní funkce státního rozpočtu? Uveďte příklady.
- Co je to diskreční politika a jaké jsou její nástroje? Uveďte příklady.
- Rozlište pojmy celkový, strukturální a cyklický deficit.
- Znáznorněte přímku *BS* tak, aby v případě, že je rozpočet deficitní, obsahoval pouze cyklický deficit.
- Znáte údaje uvedené v následující tabulce.
 - Vypočtete celkový, strukturální a cyklický deficit.
 - Znáznorněte přímku *BS* a výše vypočtené souvislosti.

TA_a	200
G	700
t	0,3
Y	2000
TR	300
Y^*	2200

- 7) Mezní daňová sazba je 0,25. Potenciální produkt je 3000 a skutečný produkt je o pět procent nižší. Vypočítejte velikost cyklického deficitu.
- 8) Znázorněte Lafferovu křivku. Co je to tzv. zakázaná zóna? Znázorněte ji.
- 9) Uvažujte uzavřenou ekonomiku a fiskální expanzi.
 - a) Znázorněte fiskální expanzi v modelu $AD-AS$.
 - b) Uveďte krátkodobé efekty fiskální expanze.
 - c) Znázorněte dlouhodobé přizpůsobení ekonomiky a uveďte dlouhodobé efekty fiskální expanze.
- 10) Co je to vytěšňovací efekt? Uveďte příčiny a znázorněte tyto příčiny pomocí rovnováhy na trhu peněz.

10.6 Úlohy a otevřené otázky – pokročilejší úroveň

- 1) Uvažujte fiskální expanzi v otevřené ekonomice.
 - a) Uveďte její krátkodobé a dlouhodobé dopady v podmínkách fixního měnového kurzu.
 - b) Uveďte její krátkodobé a dlouhodobé dopady v podmínkách flexibilního měnového kurzu.
- 2) Znázorněte úplný vytěšňovací efekt:
 - a) prostřednictvím trhu zapůjčitelných fondů
 - b) prostřednictvím křivky klasické agregátní nabídky

10.7 Řešení

Otázky Pravda-Nepravda

1 P, 2 P, 3 P, 4 P, 5 N, 6 N, 7 N, 8 P, 9 N, 10 N

Testové otázky

1 e, 2 d, 3 e, 4 c, 5 e, 6 d, 7 d, 8 e, 9 d, 10 e

Úlohy a otevřené otázky – základní úroveň

- 1) Jedná se o nástroje, které automaticky a bez nutnosti momentálního rozhodnutí vlády snižují cyklické fluktuace ekonomiky. Mezi vestavěné stabilizátory patří zejména progresivní zdanění důchodů a transferové platby.

Jestliže přechází ekonomika do recese, klesající důchod přechází do nižších daňových pásem, a tím je automaticky zpomalen pokles disponibilního důchodu a následná spotřeba. V případě vzestupné fáze ekonomiky funguje progresivní zdanění důchodů obráceně.

Transfery působí proticyklicky v tom smyslu, že jde-li ekonomika do recese, vzrůstají transferové platby vlády v podobě sociálních dávek, příspěvků v nezaměstnanosti, čímž se opět brzdí propad disponibilního důchodu, a tím i spotřeby.

- 2) Rozeznávají se tři základní funkce státního rozpočtu:

- alokační
- přerozdělovací
- stabilizační

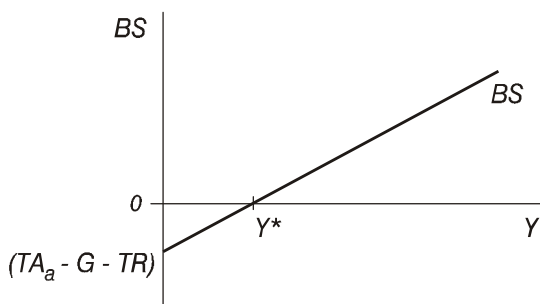
Alokační funkce státního rozpočtu souvisí s tržními selháními např. v podobě veřejných statků. Část vybraných příjmů státního rozpočtu je alokována na produkci veřejných statků. Vláda se rovněž může snažit pomocí různých příspěvků (dotací) nebo naopak daní omezovat existenci externalit (v prvním případě kladných ve druhém případě záporných).

Přerozdělovací funkce státního rozpočtu, jak název napovídá, sleduje přerozdělování důchodů (viz např. Lorenzovu křivku).

Stabilizační funkce státního rozpočtu potom přímo souvisí s fiskální politikou, to znamená, snahou ovlivňovat hospodářský vývoj země.

- 3) Diskreční politika je představována záměrným nastavováním parametrů příjmů a výdajů státního rozpočtu s cílem ovlivnit makroekonomický vývoj země. Jedná se tedy zejména o zásahy do oblasti vládních nákupů (G), transferových plateb (TR) a obecně daní (T). Vláda se například může snažit stimulovat podnikatelskou aktivitu snížením daní apod.
- 4) Deficity můžeme kategorizovat následovně:
- Celkový deficit státního rozpočtu je negativní rozdíl mezi celkovými příjmy a výdaji státního rozpočtu vzhledem k aktuálnímu produktu ekonomiky.
 - Strukturální deficit je takový deficit státního rozpočtu, který je spojen s výstupem ekonomiky na úrovni potenciálního produktu.
 - Cyklický deficit potom tvoří rozdíl mezi celkovým a strukturálním deficitem. Je ovlivněn cyklickým vývojem ekonomiky a dopadem účinků výše uvedených vestavěných stabilizátorů.
- 5) V případě, že je ekonomika na svém potenciálu a rozpočtové saldo je nulové, pak jakýkoliv deficit musí být tvořen pouze cyklickým deficitem, protože strukturální deficit jednoduše neexistuje.

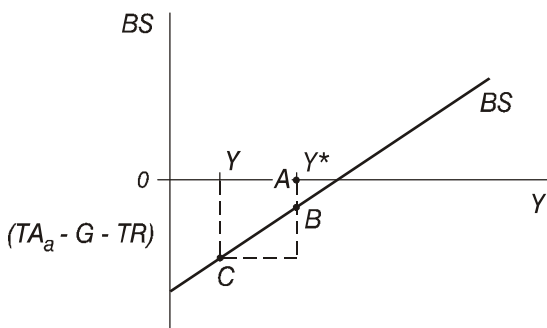
Obrázek 10.1: Rozpočtové saldo při neexistenci strukturálního deficitu

- 6)
- a) Propoččet je následující:
- Celkový deficit zjistíme tak, že od příjmů státního rozpočtu (při skutečném produktu) odečteme výdaje státního rozpočtu. Celkový deficit je (- 200).
 - Strukturální deficit zjistíme tak, že od příjmů státního rozpočtu (při potenciálním produktu) odečteme výdaje státního rozpočtu. Strukturální deficit je (- 140).

- Vzhledem k tomu, že cyklický deficit představuje zbytkovou část celkového deficitu, musí být roven (- 60).
- b) Níže je uveden daný graf.
- Vertikální vzdálenost bodů *A* a *C* představuje celkový deficit státního rozpočtu.
 - Vertikální vzdálenost bodů *A* a *B* představuje strukturální deficit státního rozpočtu.
 - Nikoho nepřekvapí, že vertikální vzdálenost bodů *B* a *C* představuje cyklickou složku celkového deficitu.

Obrázek 10.2: Rozpočtové saldo

- 7) Podívejme se na to, co tvoří rozdíl mezi celkovým a strukturálním deficitem.

Celkový deficit:

$$BS = TA_a + tY - G - TR$$

Strukturální deficit:

$$BS^* = TA_a + tY^* - G - TR.$$

Odečteme-li druhou rovnici od první dostaneme:

$$BS - BS^* = t(Y - Y^*).$$

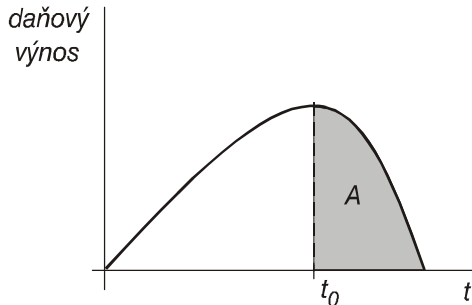
Dosaďme-li zadané hodnoty dostaneme cyklický deficit ve výši (- 37,5).

- 8) Lafferova křivka znázorňuje vztah mezi daňovou sazbou a daňovým výnosem, viz obrázek níže.

Zakázaná zóna je tvořená daňovými sazbami vyššími než je ta, která představuje maximální daňový výnos.

Ekonomika by se měla vyhnout tzv. zakázané zóně, protože mnoho aktivit se začíná přesouvat do tzv. šedé ekonomiky, začíná klesat podnikatelská aktivita apod.

Obrázek 10.3: Lafferova křivka

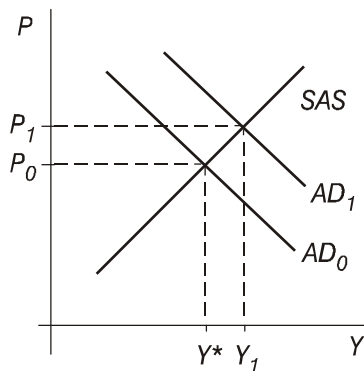

kde t_0 představuje daňovou sazbu, při které je daňový výnos maximální; plocha označená jako A potom představuje tzv. zakázanou zónu.

9)

- a) Fiskální expanze znamená růst AD . Nyní uvažujeme působení fiskální expanze z pohledu keynesovské ekonomie. Na konci úlohy je uvedeno několik poznámek k fiskální expanzi z pohledu neoklasické ekonomie.

Obrázek 10.4: Fiskální expanze v modelu AD-AS – krátké období

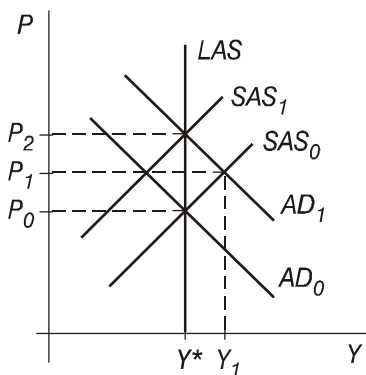
- b) Mezi krátkodobé efekty fiskální expanze patří:
- růst cenové hladiny
 - růst reálného produktu (a pokles míry nezaměstnanosti)
 - pokles reálné mzdové sazby
 - růst úrokové sazby

Růst úrokové sazby způsobuje známý crowding-out efekt, nebo-li vytěšňovací efekt. V keynesovském chápání se alespoň krátkodobě

nejedná o úplný vytěšňovací efekt (kdyby tomu tak nebylo, nedošlo by k posunu AD).

- c) V dlouhém období se ekonomika přizpůsobí již známým způsobem – přes zvýšení nominálních mzdových sazeb (připomínám že uvažuji pouze keynesovský pohled a tudíž i keynesovskou krátkodobou agregátní nabídku). Situace je znázorněna níže:

Obrázek 10.5: Fiskální expanze v modelu AD-AS – dlouhé období

Dlouhodobé efekty fiskální expanze tedy jsou:

- zvýšení cenové hladiny
- žádná změna reálného výstupu (a tedy žádná změna míry nezaměstnanosti)
- žádná změna reálných mzdových sazeb
- vyšší úroková sazba

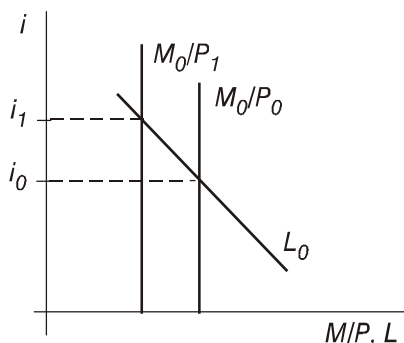
V rámci tohoto přístupu se úplný vytěšňovací efekt projevuje až v dlouhém období. Jinak řečeno, v dlouhém období zvýšené vládní výdaje zcela vytlačily ekvivalentní část soukromých investic.

Nyní několik poznámek k neoklasickému přístupu (opět zjednodušeně úměrně základnímu kurzu makroekonomie). Neoklasika, zejména pohledem monetarismu (M. Friedman), spatřuje možné účinky fiskální expanze pouze v případě, je-li akomodována (doprovázena) monetární expanzí. V neoklasickém přístupu se jinak okamžitě uplatní úplný vytěšňovací efekt a expanzivní fiskální politika je tak neúčinná i v krátkém období. Z toho důvodu nemá smysl používat ve výše uvedené diskuzi koncept Friedmanovy agregátní nabídky, protože je s tímto (keynesovským) viděním problému neslučitelný.

- 10) Vytěšňovací efekt je vytlačování soukromých výdajů (zejména investic) vládními nákupy. Jeho příčinou je růst nominální úrokové sazby. Ten je způsoben poklesem nabídky reálných peněžních zůstatků (při dané peněžní zásobě a vyšší cenové hladině způsobené fiskální expanzí musí dojít k poklesu nabídky reálných peněžních zůstatků). Další příčinou je růst poptávky po penězích (po reálných peněžních zůstatcích) a to z důvodu jednak růstu cenové hladiny a jednak reálného výstupu.

V základní rovině výkladu budeme uvažovat pouze vliv na nabídku reálných peněžních zůstatků, takže situaci na trhu peněz můžeme znázornit následovně:

Obrázek 10.6: Vytěšňovací efekt na trhu peněz

Úlohy a otevřené otázky – pokročilejší úroveň

1)

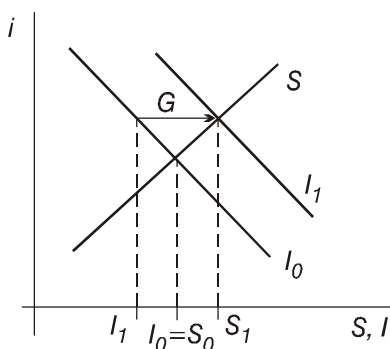
- a) Fiskální expanze, jak již víme, povede k růstu úrokových sazeb, což bude vytvářet tlak na apreciaci domácí měny. K té však nemůže v systému fixního měnového kurzu dojít a centrální banka bude muset nakupovat devizy za domácí měnu, aby appreciaci zabránila. Tím dojde zároveň k monetární expanzi a účinky fiskální expanze na reálný produkt tak budou vyšší než v uzavřené ekonomice (z důvodu nezměněné úrokové sazby).

V dlouhém období je však nutné počítat opět s růstem cenové hladiny. Růst cenové hladiny bude v dlouhém období vzhledem k podmínce parity kupní síly tlačit na znehodnocení (depreciaci) domácí měny, což vzhledem k systému fixního měnového kurzu bude vyžadovat uplatnění restriktivní hospodářské politiky (ke znehodnocení domácí měny nesmí dojít). Celkem vzato se tedy jedná

o krátkodobě účinnou hospodářskou politiku, která má z hlediska dlouhého období silné proinflační tlaky.

- b) Opět můžeme očekávat tlak na růst úrokové sazby, což bude tlačit na apreciaci domácí měny, přičemž v režimu flexibilního měnového kurzu nic nebrání jejímu naplnění. Apreciace měnového kurzu však bude mít tendence omezovat exporty a naopak nasávat importy. V této souvislosti se hovoří o mezinárodním vytěšňovacím efektu (zejména v situacích vysokého stupně kapitálové mobility). Kromě soukromých investic jsou tak vytěšňovány i čisté exporty. V dlouhém období můžeme předpokládat standardní přizpůsobovací mechanismus, viz výše v případě uzavřené ekonomiky, stejně jako obdobné dopady na ni. Otázka je, jak se v dlouhém období zachová domácí měna. Dle podmínky nekryté parity úrokové sazby, kdy apreciacie domácí měny zvyšuje míru její očekávané depreciace v budoucnu, a vzhledem k růstu cenové hladiny a podmínky parity kupní síly, můžeme očekávat její depreciaci.
- 2) Úplný vytěšňovací efekt znamená téměř okamžité vytlačení soukromých investic vládními nákupy.
- a) Na trhu zapůjčitelných fondů poptávka po zapůjčitelných fondech představuje poptávku po kapitálu (volných peněžních prostředcích k investičním záměrům) a nabídka zapůjčitelných fondů představuje nabídku úspor. Růst vládních výdajů zvyšuje poptávku po zapůjčitelných fondech a tím i úrokovou sazbu. Vyšší úroková sazba znamená jednak vyšší úspory a jednak nižší soukromou poptávku po zapůjčitelných fondech.

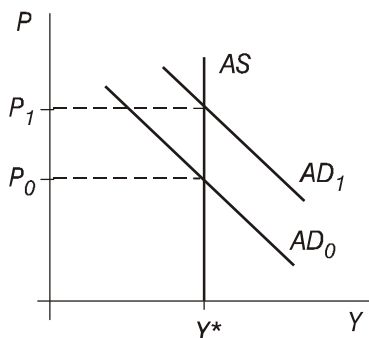
Obrázek 10.7: Úplný vytěšňovací efekt na trhu zapůjčitelných fondů

Efekt je tedy ten, že soukromé investice o určité výši jsou zcela nahrazeny vládními nákupy o dané výši. Ve výše uvedeném obrázku vidíme, že před změnou (zvýšením poptávky po zapůjčitelných fondech hodnotu vládních nákupů) se soukromé investice rovnaly soukromým úsporám. Po růstu poptávky po zapůjčitelných fondech úspory stouply o $S_1 - S_0$ a soukromé investice klesly o $I_0 - I_1$, což dohromady dává objem vládních nákupů.

- b) Stejnou situaci – úplný vytěšňovací efekt - můžeme znázornit rovněž pomocí klasické křivky agregátní nabídky. Situace je znázorněna na níže uvedeném obrázku. Růst agregátní poptávky vlivem fiskální expanze povede pouze k okamžitému růstu cenové hladiny, takže fiskální expanze nebude mít žádný dopad na produkt ani zaměstnanost. Jenom připomínáme, že vhodným způsobem jak znázornit danou situaci prostřednictvím změny úrokové sazby je použití výše uvedeného způsobu – tedy trhu zapůjčitelných fondů. V neoklasické koncepci je úroková sazba, jak víme ze druhé kapitoly, formována na trhu kapitálu (zapůjčitelných fondů) a nikoliv na trhu peněz. Zobrazovat v tomto případě vliv fiskální expanze na úrokovou sazbu prostřednictvím trhu peněz by tedy nebylo vhodné.

Obrázek 10.8: Úplný vytěšňovací efekt – klasická křivka AS

10.8 Doporučená literatura

základní: [1] - kap. 25.; [2] - **kap. 13.**; [3] - **kap. 13.**; [4] - kap. 29., kap. 30.; [6] - kap. 32., kap. 34.; [7] - kap. 8., kap. 10., kap. 12.; [8] - kap. 17.; [9] - kap. 11., kap. 12., kap. 19.; [22] - **kap. B.III.10.**

rozšiřující: [17] - kap. 3., kap. 16., kap. 18., kap. 19.; [20] - kap. X.; [23] - kap. 1., kap. 3.